

## บทที่ 5

### สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานหลัก 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชน พัฒนาการการถือครองที่ดินและการสร้างความมั่นคงในที่ดินของประชาชนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษานโยบายและบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาต่อการสร้างความมั่นคงด้านที่ดินทำกินของประชาชนในตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ชุมชนที่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยผลการวิจัยสามารถสรุปอภิปรายและข้อเสนอแนะดังนี้

#### 5.1 สรุปผลการวิจัย

##### 5.1.1. บริบทชุมชน พัฒนาการการถือครองที่ดินและการสร้างความมั่นคงในที่ดินของประชาชนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษาบริบทชุมชน พัฒนาการการถือครองที่ดินและการสร้างความมั่นคงในที่ดินของประชาชนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบถึงบริบทชุมชน กับพัฒนาการถือครองที่ดินโดยแบ่งเป็นช่วงเวลา 4 ช่วง เพื่อให้เห็นภาพพัฒนาการปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการถือครองที่ดินของชาวบ้าน ภายใต้งานไขการสังสมชุดความรู้ผ่านประสบการณ์ การต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้ชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน จากการศึกษาสรุปได้ว่า ชุมชนแม่ทาเป็นชุมชนมีการก่อตั้งขึ้นมีอายุราว 300 ปี ซึ่งบรรพบุรุษมาจากหลายแห่ง ทั้งการอพยพหนีภัยสงคราม ความแห้งแล้ง การหลีกเลี่ยงภาษี การอพยพหาที่อยู่อาศัยที่มีความอุดมสมบูรณ์ ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ เดิมมีชนเผ่าหลายชนเผ่าที่อาศัยรวมกัน ได้แก่ ลัวซุนกง ขมุ ไทยของ ชนพื้นเมือง ซึ่งปัจจุบันจากการขยายตัวของประชากรและการแต่งงานระหว่างกันทำให้วัฒนธรรมดังกล่าวถูกลบเลือนกลายเป็นวัฒนธรรมเดียวกันคงเหลือไว้เพียงภาษาของที่ยังคงมีการสืบทอดด้านภาษาอยู่ ซึ่งในส่วนการถือครองและใช้ประโยชน์ในที่ดินของชุมชนนั้นสามารถจำแนกออกเป็น 4 ยุคด้วยกัน ได้แก่

ยุคชุมชนจัดการทรัพยากรเป็นช่วงบุกเบิกเข้ามาอยู่อาศัยของคนจากหลายพื้นที่ที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยด้วยเหตุปัจจัยหลายด้าน ทั้งการอพยพจากภัยแล้ง ภัยสงคราม หนีภาษี การเข้มารับจ้างชัก

ลากไม้ โดยลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะจับจองพื้นที่ติดกับแม่น้ำ บุกเบิกพื้นที่ใกล้บ้านเป็นที่นาเพื่อปลูกข้าวไว้บริโภค แรงงานคนคือแรงงานหลักในการบุกเบิกพื้นที่ ทำให้บ้านที่มีสมาชิกครอบครัวมากจึงมีศักยภาพในการขยายพื้นที่ได้มากกว่าครอบครัวที่สมาชิกน้อย ซึ่งนั่นหมายถึงความมั่นคงในครอบครัว เนื่องจากมีศักยภาพในการผลิตมากกว่า วิธีชีวิตดำเนินไปอย่างเรียบง่าย มีการแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติ ไม่ค่อยได้ติดต่อกับภายนอกเท่าใดนัก คนส่วนใหญ่จึงมักแต่งงานกับคนภายในชุมชนทำให้เกิดระบบเครือญาติที่มีสายสัมพันธ์กันอย่างแน่นอน ส่งผลต่อระบบการปกครองที่ใช้จาริตประเพณีเป็นเครื่องมือในการดูแลปกครองคนในชุมชน การบังคับรongsสิทธิการใช้ที่ดินจึงขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์ มุ่งเน้นการผลิตเพื่อยังชีพเท่านั้นแต่เมื่อรัฐมีนโยบายมุ่งผลักดันระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา ชาวบ้านต้องเริ่มสูญเสียที่ดินเพื่อนำไปขายแลกเงินเพื่อไปจ่ายให้แก่รัฐ การมองทรัพยากรธรรมชาติเป็นสินค้านำพารายได้เข้าสู่ประเทศจนนำไปสู่การสัมปทานป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ได้แก่ การสัมปทานสัก การทำไม้ล้างป่า และการสัมปทานไม้หอมรถไฟ ทำให้สภาพป่าเริ่มเสื่อมโทรม คงเหลือผืนป่าห้วยแม่บอนที่ชาวบ้านขอร้องไม่ให้มีการสัมปทานในพื้นที่เนื่องจากมีความเชื่อ ว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งในยุคชุมชนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และจาริตประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งเป็นเครื่องประกันความมั่นคงในสิทธิการใช้ที่ดินของชุมชน

ยุคพืชเศรษฐกิจ เป็นช่วงที่มีการขยายที่ทำกินเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากรัฐสัมปทานป่าไม้ทำให้การบุกเบิกพื้นที่ดินที่ไม่มีต้นไม้อุดมสมบูรณ์ทำได้ง่ายขึ้น แม้อัตราการขยายตัวมีจำนวนลดลงเนื่องจากนโยบายการคุมกำเนิด ผนวกกับรัฐมีนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า พืชเศรษฐกิจจึงได้รับการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกมากขึ้น ได้แก่ ข้าว ฝ้าย ยาสูบ ยางพารา เป็นต้น เงินเข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตของชุมชนที่เข้ามาเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น พร้อมกับการเข้ามาของแหล่งทุนภายนอก เพื่อนำมาลงทุนภาคธุรกิจ ชาวบ้านเริ่มเป็นหนี้สินจากภาคเกษตรเพิ่มขึ้นเนื่องจากต้นทุนการผลิต เทคนิค ความรู้ก่อน การต่อรองกับนายทุนค่อนข้างจำกัด อัตราการเข้าออกประชากรเพิ่มขึ้น เนื่องจากการมีการติดต่อกับภายนอกมากขึ้น ทำให้เกิดการแต่งงานและอพยพเข้ามาอาศัยในชุมชน ขณะเดียวกันก็มีอัตราการอพยพไปค้าแรงงานต่างถิ่นเพิ่มขึ้น ที่ดินเริ่มมีมูลค่าสูงขึ้นตามลักษณะพื้นที่การใช้ประโยชน์ ประกอบกับการจำกัดพื้นที่การขยายตัวที่ดินทำกินของรัฐ ผ่านการใช้กฎหมายเข้ามาบังคับใช้ในพื้นที่ ทั้งการกันพื้นที่บ้านและที่นาออกจากพื้นที่ป่าสงวน จัดทำในรูปแบบของ น.ส.3 ก. การให้เอกสารสิทธิ์ทำกินในเขตป่า ในรูปของ ส.ค.1 ก่อนที่จะประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งเป็นป่าของรัฐในพื้นที่ชุมชน นำไปสู่การจัดการที่ดินในรูปแบบของกรรมสิทธิ์เอกชนขึ้น ในยุคนี้จึงมี 2 ระบบ คือ ระบบกรรมสิทธิ์หน้าหมู่ และระบบกรรมสิทธิ์เอกชน

ยุคแห่งชิงทรัพย์การ เป็นการแย่งชิงทรัพยากรที่มาจากการขายตัวของพืชเศรษฐกิจ และมาจากการจัดการพื้นที่ของภาครัฐ จะเห็นได้ว่า มีการส่งเสริมการปลูกพืชเชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้น ชาวบ้านมีทางเลือกประกอบอาชีพมากขึ้น แต่ก็แลกด้วยการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีในกระบวนการผลิต เพื่อให้ผลผลิตได้ตามมาตรฐานที่กำหนด และถูกกำหนดราคาจากพ่อค้าคนกลาง เงินเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิต ชาวบ้านตัดไม้ขายให้นายทุน พร้อมกับขายพื้นที่เพาะปลูกเข้าไปในที่ดอนมากขึ้น ขณะเดียวกันรัฐเข้ามาจัดการพื้นที่ดิน โดยมุ่งให้มีกรรมสิทธิ์ในรูปของปัจเจกมากขึ้น ทำให้กรรมสิทธิ์หน้าหมูลดน้อยลง ส่งผลให้ การลดลงของพื้นที่ว่างเปล่าที่สามารถจับจองได้ และการขายตัวของประชากร ทำให้ที่ดินถูกจำกัดพื้นที่ไม่ให้มีการขยายบุกกรุกเพิ่ม พร้อมกับการจัดการพื้นที่ป่ารัฐได้ดำเนินการประกาศเขตป่าสงวน และเตรียมประกาศเขตป่าอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ ซึ่งทับซ้อนที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของชาวบ้านบางส่วน จนนำไปสู่การต่อสู้เรียกร้องเพื่อนำมาซึ่งสิทธิชุมชนจัดการป่าและที่ดิน โดยมีนักพัฒนาเอกชนเข้ามาสนับสนุนด้านข้อมูลวิชาการ เพื่อการต่อรองเชิงนโยบาย เกิดเครือข่ายขับเคลื่อนนโยบายการจัดการที่ดินและป่าชุมชนขึ้น ประกอบกับสถานการณ์ปัญหาหนี้สินเริ่มทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากผลกระทบจากระบบการผลิตพืชเชิงเดี่ยว นักพัฒนาเอกชนได้เข้ามาสร้างกระบวนการทำงานกับชาวบ้าน มุ่งให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ รวมตัวกันเป็นกลุ่มคณะกรรมการกลาง หันมาปรับกระบวนการผลิตสู่วิถีดั้งเดิม คือการทำเกษตรกรรมยั่งยืน

ประกอบกับการอพยพแรงงานออกนอกชุมชน ตั้งแต่อพยพแรงงานไปในเขตภาคเหนือตอนบน กรุงเทพฯ ตลอดจนต่างประเทศ นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของมูลค่าที่ดิน ด้วยเป็นสินทรัพย์ที่สามารถนำไปค้าประกันการทำงาน ผู้ที่ดินเกิดการเปลี่ยนมือ วิถีชีวิตชุมชนถูกกำหนดจากปัจจัยภายนอกมากขึ้น เงินเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิต ภายใต้การแปลงสินทรัพย์ที่มีอยู่ให้เป็นทุนในการหาอาชีพซึ่งนับวันยิ่งส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตของประชาชนเพิ่มมากขึ้น

ยุครัฐกับชุมชนร่วมมือกัน ซึ่งเป็นยุคแห่งโลกโลกาภิวัตน์ ที่เกิดจากนโยบายแผนพัฒนาประเทศ เด็กมีโอกาสด้านการศึกษามากขึ้น ทำให้มีช่องทางการออกไปค้าแรงงานนอกชุมชน พบว่า สัดส่วนวัยที่ออกไปขายแรงงานมีอายุลดลง อยู่ในช่วงวัยรุ่นและช่องทางออกไปค้าแรงงานต่างประเทศได้รับความนิยมมากขึ้นด้วยเห็นผลตอบแทนที่ได้รับจากกลุ่มคนรุ่นแรกที่ได้ไปค้าแรงงานต่างประเทศ ส่งผลให้ที่ดินที่เป็นสินทรัพย์ปัจเจกคน ถูกแปลงมาเป็นมูลค่า สร้างเป็นทุนเพื่อไปลงทุนเดินทางไปทำงานต่างประเทศ ส่วนใหญ่จึงเหลือคนวัยกลางคนและกลุ่มที่เข้าสู่วัยชรา ที่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่มีการปรับตัวการผลิตตามลักษณะพื้นที่ที่ถูกจำกัดโดยรัฐ ชุมชนหาทางออกโดยใช้ประโยชน์ในพื้นที่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการค้นหาทางเลือกอาชีพที่เหมาะสม ในด้านการผลักดันด้านนโยบายชุมชนกลับมาพัฒนาสร้างพื้นที่รูปธรรมให้รัฐเห็นว่าชุมชนสามารถจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน นำเสนอผ่านข้อมูลหลัก

วิชาการผสานองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จนได้รับการยอมรับจากภาครัฐ โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาเป็นรัฐท้องถิ่นและเป็นประชาชนในท้องถิ่นที่ เข้ามามีบทบาทสำคัญในการผลักดัน ประสานความเข้าใจระหว่างชุมชนกับรัฐกลาง การนำเสนอแนวคิด “โฉนดชุมชน” เข้าม่าแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตป่า การนำระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์เข้ามาใช้ในการทำงาน โดยมีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในองค์กร ประชาชนในพื้นที่ นำมาจัดทำในรูปของระบบฐานข้อมูล GIS (geographic information system) โดยใช้เครื่องมือ GPS (Global Positioning System) เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงาน จนนำไปสู่การยอมรับจากภาครัฐ โดยชุมชนตำบลแม่ทา ได้อยู่ในโครงการนำร่องตำบลแรกตามนโยบาย โครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล เพื่อมอบพื้นที่ดินในรูปแบบแปลงรวม ตลอดถึงแผนพัฒนาพื้นที่ทำกินครบวงจรให้ชาวบ้านมีการจัดการและใช้ประโยชน์สู่ความมั่นคงในที่ดินทำกินของชุมชน

#### **5.1.2. นโยบายและบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาต่อการสร้างความมั่นคงด้านที่ดินทำกินของประชาชนในตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่**

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาในฐานะที่เป็นหน่วยงานรัฐท้องถิ่น และวิสัยทัศน์การทำงานของผู้บริหาร ภายใต้ช่องทางกฎหมายที่เอื้ออำนวย นโยบายการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งตนเอง และตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นได้เอง ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 78(3) การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน ซึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนงาน ในรูป ท้องถิ่น ท้องที่ ท้องทุ่ง โดยเข้ามามีบทบาทในการเป็นกลไกประสานการทำงานของทุกภาคส่วนและเป็นกลไกขับเคลื่อนงานในพื้นที่ด้วยศักยภาพทุนด้านบุคลากร งบประมาณ ความรู้ ทรัพยากร แก้ไขปัญหาป่าไม้ ดำเนินการจัดทำข้อบัญญัติตำบลว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติปีพ.ศ.2550 กรณีการจัดการที่ดิน ศึกษาและดำเนินการในรูป “โฉนดชุมชน” ส่งเสริมระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สร้างอาชีพที่เกื้อกูลกัน โดยจัดการพื้นที่ให้มีความเหมาะสมโดยการออกแบบ “ผังชีวิต ผังตำบล” จัดการพื้นที่ครบวงจรพร้อมวางแผนรองรับการขยายตัวของประชากรที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคต การสร้างผู้นำคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกับคนรุ่นก่อน ผสานคน 2 วัยให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานร่วมกัน ผลักดันสู่การยอมรับเชิงนโยบาย โดยรัฐได้มอบพื้นที่ป่าชุมชนให้กับชาวบ้าน 7 หมู่บ้านในการรับผิดชอบดูแล การมอบพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ 50 ไร่ให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทารับผิดชอบดูแล และการมอบที่ดินแปลงรวม 7,282 ไร่ ให้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ดูแล โดยให้นโยบายให้รัฐเข้ามาหนุนเสริมสนับสนุนอาชีพให้ชุมชนจัดการพื้นที่ครบวงจร ที่สำคัญคือชาวบ้านรู้สึกถึงความมั่นคงในที่ดินทำกิน

ของตนเองว่าไม่ถูกรัฐเรียกคืนพื้นที่ที่สามารถพัฒนาพื้นที่ให้มีการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ภายใต้การกำกับดูแลโดยองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา

### 5.1.3. องค์ความรู้ชุมชนที่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ แบ่งได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่

5.1.3.1 ข้อมูลจากแบบสอบถามต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินส่งผลต่อการลดพฤติกรรมทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นการจับเก็บแบบสอบถามประชาชนในตำบลแม่ทาจำนวน 300 คนครัวเรือน พบว่า ประชาชนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคนอายุเฉลี่ย 55 ปี การได้มาซึ่งที่ดินของชาวบ้านส่วนใหญ่มาจากมรดกสืบทอดจากบรรพบุรุษ ที่บุกเบิกไว้ให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ในอยู่อาศัย ที่นา และที่สวน เฉลี่ยครัวเรือนละ 3.97 ไร่ โดยส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง โดยสิทธิมีทั้งในรูปของโฉนด, นส.3, สก.1 ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มใกล้แม่น้ำและสิทธิในการเข้าถึงในการใช้ประโยชน์ในที่ดินในเขตป่าโดยองค์การบริหารส่วนตำบลดำเนินการในรูป “โฉนดชุมชน” ทั้งนี้การใช้ประโยชน์ในที่ดิน มีความเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โดยชาวบ้านไม่คิดที่จะขายที่ดินเนื่องจากต้องการเก็บไว้เป็นมรดกให้ลูกหลานได้สืบทอดต่อไป

ในส่วนของความคาดหวังต่อบทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา เห็นว่าควรเข้ามาดูแลจัดการพื้นที่ไม่ให้มีการบุกรุกขยายพื้นที่เข้าไปในเขตป่าเพิ่ม พร้อมกับนโยบายแผนงานในการส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมให้แก่คนในชุมชนทั้งระบบ โดยเชื่อว่าจะสามารถสร้างความมั่นคงในที่ดินให้แก่ประชาชนในตำบลแม่ทาได้ ทั้งนี้จะทำให้สามารถลดพฤติกรรมการทำลายสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้ เนื่องจากการมุ่งให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ เป็นต้น

5.1.3.1 องค์ความรู้ของชุมชนที่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกินและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการจัดการความรู้ที่เกิดจากการสังสมประสบการณ์ การปรับวิถีการผลิต เรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิม ประยุกต์ปรับใช้ให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ผ่านการวิเคราะห์ ถอดบทเรียนการทำงาน สู่ชุดความรู้เกิดขึ้นในตัวบุคคล สร้างการเปลี่ยนแปลงกับองค์กรโดยการถ่ายทอดความคิดขยายสร้างความยั่งยืนโดยใช้ระบบการสืบทอดให้คนรุ่นใหม่ เข้ามาต่อ ยอดสานต่องานชุมชนผ่านการนำความรู้ใหม่ร่วมกับองค์ความรู้เดิมมาสร้างพลังการขับเคลื่อนสู่การสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกินของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งถือเป็นหนทางออกทางรอดที่จะป้องกันที่ดินหลุดมือ ตอบสนองด้านเศรษฐกิจพอเพียง ระบบการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การออกระเบียบจัดทำผังการใช้ประโยชน์

ในพื้นที่ ในรูปผังชีวิต ผังตำบล เป็นแนวทางการพัฒนาจัดทำแผนปฏิบัติการอย่างครบวงจร เกิดต้นแบบชุมชน ที่สามารถเผยแพร่แนวคิดให้กับชุมชนอื่นๆ ได้นำไปปรับใช้ต่อไป

## 5.2 อภิปรายผล

5.2.1. บริบทชุมชน พัฒนาการการถือครองที่ดินและการสร้างความมั่นคงในที่ดินของประชาชนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนเก่าแก่ มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มหมู่บ้าน หมู่บ้าน ซึ่งเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นฐานจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง จากเงื่อนไขหลายปัจจัยที่แตกต่างกันไป ซึ่งโดยรวมแล้วเพื่อค้นหาพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ สามารถดำรงชีพได้ จนมาพบกับพื้นที่ตำบลแม่ทา ลักษณะเป็นแอ่งก้นกระทะ มีแม่น้ำไหลผ่านและมีน้ำจากลำห้วยไหลรวมกันลงมาสู่แม่น้ำสายหลักคือลำน้ำแม่ทา มีเส้นทางเข้าออกได้ 2 เส้นทาง ซึ่งมีความเหมาะสมในการก่อตั้งบ้านเรือนรวมกลุ่มกันเกิดเป็นหมู่บ้านหมู่บ้าน การรับวัฒนธรรมดั้งเดิมมาใช้ และการสร้างวัฒนธรรมใหม่เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งพัฒนาการในการถือครองที่ดินสู่การสร้าง ความมั่นคงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ได้แบ่งเป็นยุคต่างออกเป็น 4 ช่วง ได้แก่

ยุคชุมชนจัดการทรัพยากรเอง เป็นช่วงระหว่างการก่อตั้งชุมชนจนถึงปี พ.ศ.2500 ซึ่งจะเห็นได้ว่าช่วงเวลาดังกล่าว ชุมชนมีสิทธิเต็มที่ในการใช้ทรัพยากรในชุมชน ภายใต้การใช้แรงงานอย่างง่ายศักยภาพการขยายพื้นที่จับจอง มาจากปริมาณคร่าวเรือนและแรงงานในการเข้าไปบุกเบิกพื้นที่ซึ่งครอบครองได้มีที่ดินมากก็ส่งผลถึงความมั่นคงในที่ดินและความมั่นคงในอาหารมากเช่นกันด้วยลักษณะการขยายพื้นที่ดินส่วนใหญ่จะขยายเป็นพื้นที่นาเพื่อปลูกข้าวเป็นหลัก สัดส่วนทรัพยากรเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรที่เข้าไปใช้ประโยชน์ถือว่าทรัพยากรมีอยู่อย่างเหลือเฟือ ประกอบกับเป็นยุคที่ชุมชนมีระบบการผลิตเพื่อการดำรงชีพมากกว่าการผลิตเพื่อแสวงหาเงินตรา ชุมชนมีระบบเครือญาติช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการติดต่อกับภายนอกค่อนข้างน้อย ความสัมพันธ์กับรัฐเริ่มต้นกลตอนเมื่อรัฐมีนโยบายเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากการส่งส่วย ในรูป ของป่าหายากเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา การเก็บเงินค่าแรงงานแทนเกณฑ์ปีละ 4 บาท ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นอย่างยิ่งหลายครอบครัวต้องสูญเสียที่ดินเพื่อนำไปขายแลกเงินเพื่อไปจ่ายให้แก่รัฐ บางครอบครัวต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น เกิดระบบการติดต่อค้าขายกับคนนอกชุมชนมากขึ้น ผืนป่าในชุมชนถูกรัฐนำไปสัมปทานให้แก่บริษัททำไม้ โดยส่วนหนึ่งชาวบ้านได้เข้าไปรับจ้างตัดไม้ให้แก่นายทุน แต่ก็มีผืนป่าห้วยแม่แทนที่ชาวบ้านขอรักษาไว้ด้วยความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกปักรักษาหมู่บ้าน ให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ในยุคชุมชนจัดการทรัพยากรธรรมชาติเอง เป็นการจัดการที่

ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และจารีตประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งเป็นเครื่องประกันความมั่นคงในสิทธิการใช้ที่ดินในชุมชน

ยุคพืชเศรษฐกิจ ช่วงปี พ.ศ.2500 ถึง ปี พ.ศ.2525 เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจโดยการนำแนวคิดนโยบายแผนพัฒนาจากต่างชาติเพื่อให้ประเทศเข้าสู่สังคมโลกมากขึ้น การส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจของภาครัฐ การนำระบบเงินตราเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิต ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีการปลูกยาสูบ และพืชเศรษฐกิจอื่นๆ ในที่นาเพิ่มมากขึ้น หลังจากเสร็จจากฤดูกาลทำนา เริ่มมีการใช้ทุนอย่างเข้มข้นขึ้น ผ่านการส่งเสริมของบริษัทยาสูบ มีการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงในที่ดิน มีแหล่งเงินทุนภายนอกเข้ามาคือ ธ.ก.ส. ชาวบ้านเริ่มมีหนี้สินเพื่อนำมาลงทุนภาคเกษตร ชาวบ้านบางคนเข้าไปตัดไม้ในป่าสัมปทานภาคที่ปิดแล้วให้แก่โรงพยาบาลและนายทุนต่างถิ่น ขณะเดียวกันก็เริ่มมีการจับจองพื้นที่ดินว่างเปล่าที่เหลืออยู่ ซึ่งมักเป็นที่ดอนบริเวณลำห้วย เพื่อขยายพื้นที่ปลูกยาสูบและถั่วลิสงและพืชอื่นๆ ในช่วงฤดูฝน ทำให้สัดส่วนของที่ดินส่วนต่อที่นาเพิ่มขึ้น วิถีชีวิตชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เงินเข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านมากขึ้น มีอัตราการเข้าออกชุมชนเพิ่มมากขึ้น จากการเข้ามาแต่งงานกับคนในตำบล การอพยพไปค้าแรงงานต่างถิ่น มูลค่าที่ดินเริ่มแตกต่างกันไปตามลักษณะพื้นที่และการใช้ประโยชน์ รัฐมีโครงการพัฒนาชนบท มีการบังคับใช้กฎหมายที่ดิน ป่าไม้ ในชุมชน เริ่มมีระบบกรรมสิทธิ์เอกชน โดยการออก น.ส.3ก ดังนั้นการใช้สิทธิและความมั่นคงในยุคนี้จึงมี 2 ระบบ คือ ระบบกรรมสิทธิ์หน้าหมู่บ้าน ความเป็นเครือญาติ ความเชื่อชุมชน และระบบ กรรมสิทธิ์เอกชน ซึ่งระบบกรรมสิทธิ์เอกชนเริ่มถูกเข้ามาแทนที่กรรมสิทธิ์หน้าหมู่บ้านเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ยุคแย่งชิงทรัพยากร ช่วงปี พ.ศ.2525 ถึงปี พ.ศ.2547 เป็นยุคที่มีการแย่งชิงทั้งทรัพยากร ป่า ดิน น้ำ อย่างเข้มข้น ทั้งนโยบายการส่งเสริมให้ชุมชนปลูกพืชเชิงเดี่ยว การขยายนุกรุกแผ้วถางพื้นที่เพื่อทำการเกษตร การตัดไม้ทำลายป่า เพื่อหารายได้สร้างอาชีพ ชาวบ้านมีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้น อาทิ การปลูกข้าวโพดฝักอ่อน การปลูกพืชโครงการหลวง และการทำเกษตรกรรมยั่งยืน โดยเฉพาะข้าวโพดฝักอ่อน ขณะเดียวกันรัฐเข้ามามีสิทธิในที่ดินมากขึ้น โดยมุ่งให้มีกรรมสิทธิ์ในรูปของปัจเจกมากขึ้นทำให้กรรมสิทธิ์หน้าหมู่บ้านลดน้อยลง โดยเข้ามาจัดการพื้นที่ ทั้งการออกเอกสารสิทธิ์รับรองที่อยู่อาศัยในรูปของโฉนด ส่วนของที่ดินที่ชาวบ้านจองที่อยู่ในเขตป่า รัฐออกเอกสาร ส.ท.ก. ให้แก่ชาวบ้าน เงื่อนไขการให้สิทธิในรูปปัจเจกคนส่งผลให้ การลดลงของพื้นที่ว่างเปล่าที่สามารถจับจองได้ และการขยายตัวของประชากร ทำให้ที่ดินถูกจำกัดพื้นที่ไม่ให้มีการขยายนุกรุกเพิ่ม พร้อมกับจัดการพื้นที่ป่ารัฐได้ดำเนินการประกาศเขตป่าสงวน และเตรียมประกาศเขตป่าอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ ซึ่งทับซ้อนที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของชาวบ้านบางส่วน โดยชาวบ้านทราบข่าวการเตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ จากการที่ป่าไม้ได้เข้ามาจับกุมชาวบ้านในพื้นที่ ประกอบกับมี

นักพัฒนาเอกชนเข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านได้วิเคราะห์ตนเอง แก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ เกิดกลุ่มชาวบ้านในนามคณะกรรมการที่เข้ามารวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหาปากท้อง โดยปรับระบบการผลิตไปสู่การผลิตแบบดั้งเดิม คือการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ขยายแนวคิดสร้างกลุ่มเครือข่ายต่อรองการด้านผลผลิตกับพ่อค้าคนกลาง สร้างตลาดที่เป็นธรรมระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค และนักพัฒนาเอกชนได้ช่วยเหลือด้านข้อมูลวิชาการ ในการแก้ปัญหาป่าไม้และที่ดิน จนนำไปสู่การเข้าร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ ต่อผู้ผลักดันด้าน นโยบายเพื่อแย่งชิงทรัพยากรจากภาครัฐซึ่งมีแนวโน้มรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ประกอบกับการอพยพแรงงานออกนอกชุมชน ตั้งแต่อพยพแรงงานไปในเขตภาคเหนือตอนบน กรุงเทพฯ ตลอดจนต่างประเทศ นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของมูลค่าที่ดิน การเปลี่ยนมือ วิถีชีวิตชุมชนถูกกำหนดจากปัจจัยภายนอกมากขึ้น เงินเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิต ภายใต้การแปลงสินทรัพย์ที่มีอยู่ให้เป็นทุนในการหาอาชีพซึ่งนับวันยิ่งส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตของประชาชนเพิ่มมากขึ้น ความมั่นคงในที่ดินทำกินในช่วงนี้กลับไม่ชัดเจนว่าควรจะเป็นในรูปของปัจเจกคน ซึ่งความเสี่ยงต่อการการเปลี่ยนมือเป็นไปได้สูง กับสิทธิที่เป็นของรัฐ แต่ชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์ซึ่งจะเป็นสิทธิหน้าหมูกี่มิใช่โดยเบ็ดเสร็จ ซึ่งในความเป็นจริงคือสิทธิปัจเจกคนแต่ไม่มีเอกสารสิทธิรับรอง ซึ่งหากเป็นชุมชนถือว่าไม่มีความมั่นคง เพราะไม่เชื่อมั่นว่ารัฐจะเข้ามายึดพื้นที่เมื่อใด ดังนั้นการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นไปได้ยาก

ยุครัฐกับชุมชนร่วมมือกัน ช่วงปี พ.ศ.2547 ถึง ปัจจุบัน เป็นช่วงที่ชุมชนเริ่มรู้จัก วิเคราะห์ตนเอง โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างรูปธรรมในพื้นที่ที่ผู้การสร้างการต่อรองเชิงนโยบายเพื่อจัดการพื้นที่ จะเห็นได้ว่าชุมชนเข้ามามีบทบาทในการต้องการเข้ามาเป็นมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบดูแล จัดการทรัพยากรในพื้นที่ร่วมกับรัฐ โดยการสร้างความเชื่อมั่นว่าชุมชนสามารถจัดการดูแล และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน ภายใต้การมองทรัพยากรเป็นของหน้าหมู่ทุกคนในชุมชนได้รับประโยชน์โดยตรง และหากชุมชนไม่ดูแลรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ผลกระทบชุมชนก็ได้รับก่อนชุมชนอื่นเช่นกัน ดังนั้นการที่จะให้รัฐยอมรับการจัดการจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้หลักการทำงานภายใต้กรอบทฤษฎี ความน่าเชื่อถือของระบบฐานข้อมูลโดยนำหลักวิชาการเข้ามาใช้ในการทำงานผสานกับความภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนมีอยู่ โดยคนในชุมชนเองต้องปรับทัศนะ เรียนรู้การจัดการข้อมูลได้ด้วยตนเอง จนนำไปสู่การสร้างการยอมรับพลังชุมชนจัดการตนเอง โดยการกำกับดูแลร่วมกันระหว่างรัฐกลาง กับ รัฐท้องถิ่น รัฐท้องถิ่น กับรัฐในท้องถิ่น ผสานความร่วมมือกับประชาชนที่อยู่ท้องทุ่ง ทำงานขับเคลื่อนร่วมกัน



## 5.2.2. นโยบายและบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาต่อการสร้างความมั่นคงด้านที่ดินทำกินของประชาชนในตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การแย่งชิงทรัพยากรเริ่มทวีความรุนแรงมากขึ้นเมื่อประชากรที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนนั้นๆ มีอัตราเพิ่มขึ้น เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่อยู่อย่างจำกัด ประกอบกับนโยบายการแย่งชิงเพื่อนำมาสู่การจัดการพื้นที่ของภาครัฐ ส่งผลให้เกิดการลุกขึ้นมาต่อสู้เรียกร้องในรูปของภาคประชาชนกับรัฐกลาง ซึ่งรัฐท้องถิ่นซึ่งเป็นบุคคลที่มี 2 บทบาท ควรเข้ามาทำหน้าที่เป็นกลไกประสานการทำงานแก้ไขปัญหาการสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกินให้แก่ชาวบ้านและการยอมรับจากรัฐกลาง ซึ่งปัจจัยที่จะทำให้การขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้นั้น บุคลากรท้องถิ่นต้องมีความพร้อมในการเข้ามาแก้ปัญหาอย่างแท้จริง การศึกษาสร้างนโยบายที่เอื้อต่อการทำงาน ช่องทาง รูปแบบการจัดการบริหารเพื่อสร้างการยอมรับของทุกภาคส่วนคือบทบาทสำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ พบว่า นโยบายช่องทางกฎหมายที่เปิดโอกาสให้รัฐท้องถิ่นเข้ามาขับเคลื่อนงานเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง โดยจัดทำในรูปการ “ออกข้อบัญญัติท้องถิ่น” โดยมีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของมนุษย์ และเพื่อวางแผนการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 รับรองอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในมาตราที่ 6, 66, 78 (3) และอำนาจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมาตรา 290 องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ภายใต้การบริหารงานของนายกนศักดิ์ ดวงแก้วเรือน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ที่มุ่งสร้างชุมชนจัดการตนเองอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ภายในชุมชนประกอบไปด้วย 3 ฝ่าย ได้แก่ ท้องถิ่น ท้องที่ และท้องทุ่ง นำไปสู่กิจกรรมการสร้างการเรียนรู้เกิดเป็นชุดความรู้ชุมชนจัดการพื้นที่โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้การสร้างความร่วมมือกับรัฐกลางที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้นโยบายท้องถิ่นได้รับการยอมรับระดับชาติ สอดคล้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนของ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2535: 50) ได้สรุปปัจจัยการมีส่วนร่วมที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) นโยบายหรือรูปแบบการพัฒนาของรัฐบาล กล่าวคือ การพัฒนาแบบเสรี และการพัฒนาแบบมีแผน สนับสนุนประชาชนชนบทให้เข้ามามีส่วนร่วมได้มากกว่าแบบดั้งเดิม 2) บทบาทของระบบราชการที่มีต่อการพัฒนาชนบท เมื่อใดก็ตามที่มีการรวมอำนาจในการพัฒนาที่ระบบราชการที่ย่อมทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนลดน้อยลง 3) โครงสร้างการเมืองและสังคมของสังคมชนบท มีส่วนสำคัญทำให้ประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรมกน้อยต่างกันเช่น โครงสร้างการเมืองในสังคมชนบทที่สนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย ย่อมส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากกว่าโครงสร้างที่ไม่สนับสนุนระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนสร้างการยอมรับด้านนโยบายการจัดการที่ดินอย่างยั่งยืน ด้วยกำลังคน กำลังทรัพยากร ข้อมูลวิชาการ ผู้สร้างความรู้ เข้าใจกับประชาชน เกิดพลังการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ เปิดรับการนำหลักวิชาการในรูปของระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์เข้ามาใช้ในการวางแผนการใช้พื้นที่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบัน จนนำมาสู่การจัดการข้อมูล ทั้งการแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ทรัพยากร การจัดวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน การออกแบบการจัดการระบบน้ำให้สอดคล้องกับระบบการผลิตพืช ปศุสัตว์ การพัฒนาสร้างกองทุนเพื่อให้ที่ดินมีความมั่นคง ส่งเสริมการจัดการพื้นที่ครบวงจร การลดการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าโดยสร้างป่าครัวเรือนขึ้น ตลอดถึงการออกแบบผังชีวิต ผังตำบล คนแม่ทา เพื่อการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน โดยสร้างความเชื่อมั่นว่าจะสามารถสร้างความมั่นคงในที่ดินได้โดยการออกเอกสารรับรองสิทธิที่ดินในเขตป่าในรูป “โฉนดชุมชน” ภายใต้กรอบเงื่อนไขการจัดการและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ส่งผลให้รัฐเห็นถึงความตั้งใจจริงใจของชุมชนที่ต้องการจัดการดูแลและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนได้อย่างยั่งยืน เอื้อประโยชน์แก่ชุมชนอื่นที่อยู่กลางน้ำและปลายน้ำ ได้รับประโยชน์ร่วมด้วย สอดคล้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมของนำชัย ทนผล (2543: 17) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ประชาชนมีการร่วมมือกันในการระบุนโยบายความต้องการ การวางแผน และตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาที่ตนประสบอยู่และร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมให้ลุล่วงไปเพื่อประโยชน์ของชุมชน การมีส่วนร่วมยังช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบ ความเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับประชาชน ทำให้การดำเนินโครงการต่างๆ ที่วางไว้ไปสู่จุดหมายปลายทางได้ มีผลทำให้ประชาชนสามารถช่วยตนเองได้ในระยะยาว

ถือเป็นรางวัลแห่งการทำงานขับเคลื่อน ต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรกับภาครัฐด้านนโยบายตลอด 20 ปีโดยเมื่อ วันที่ 5 เมษายน 2558 คณะรัฐมนตรี นำโดย พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ลงพื้นที่ตำบลแม่ทา พร้อมด้วยรัฐมนตรีกระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รัฐมนตรีการท่องเที่ยวและกีฬา รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ ตามโครงการนำร่องตำบลแรกตามนโยบาย โครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อมอบพื้นที่ดินในรูปแบบแปลงรวม ตลอดถึงแผนพัฒนาพื้นที่ทำกินครบวงจรให้ชาวบ้านตำบลแม่ทามีการจัดการและใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างยั่งยืนให้แก่คนในตำบลแม่ทา ได้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการพื้นที่ร่วมกับรัฐ ซึ่งปัจจุบันปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชุมชนกับภาครัฐ คลี่คลายลงไป แต่แนวโน้มการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรจากคนในชุมชนและคนภายนอก ผ่านกระแสทุนนิยม ผลกระทบด้านเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นคำถามที่ชุมชนต้องร่วมกันหาคำตอบและหาทางรับมือกับแนวโน้มปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเช่นกันหากชุมชนไม่มีแผนรับมือที่ดี อาจส่งผลให้ชุมชนล่มสลายได้เช่นกัน

### 5.2.3. องค์ความรู้ชุมชนที่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

องค์ความรู้ของชุมชนที่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกินและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งองค์ความรู้เริ่มต้นจากการนำภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ได้รับจากถิ่นฐานต้นกำเนิดมาใช้ในชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชนเผ่า ความเชื่อ เมื่อเวลาผ่านไปเกิดการผสมผสานวัฒนธรรม วิถีชีวิตกลมกลืนกลายเป็นสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นเดียวกัน สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้ ที่กล่าวไว้ว่า องค์ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการถ่ายทอดจากประสบการณ์ที่เกิดจากการทำงานสั่งสมเกิดเป็นความรู้ฝังในตัวบุคคล หรือได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่เกิดจากคำถาม ปัญหาที่ต้องการค้นหาทางออก โดยความรู้เกิดขึ้นนั้นผู้รับสามารถนำไปใช้ได้โดยตรง หรือสามารถนำมาปรับใช้ได้เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์หรืองานที่กระทำอยู่ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนที่มีอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนตั้งแต่เกิด ได้รับการสืบทอดที่ดินมาจากบรรพบุรุษ โดยเฉลี่ยครัวเรือนมีที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย 3.97 ไร่/ครัวเรือน ด้วยลักษณะพื้นที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัด เฉลี่ยมีที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย 1:4 ของพื้นที่ทั้งหมด สัดส่วนของที่ดินส่วนมากกว่าที่นา แต่พบว่าที่นาชาวบ้านได้รับเอกสารสิทธิ์ที่เป็นปัจเจกมากกว่าที่ดิน เนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่มติดแม่น้ำ โดยอาชีพส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การปลูกข้าวโพดฝักอ่อน การทำเกษตรผสมผสาน ในรูปเกษตรกรรมยั่งยืน มีฟาร์มปศุสัตว์ในพื้นที่ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยให้ความสำคัญกับการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ทั้งเป็นปัจจัย 4 เป็นแหล่งต้นกำเนิดของน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภค บริโภค และเพื่อการเกษตรกรรม ดังนั้นชุมชนจึงให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืน

จากการเรียนรู้ธรรมชาติ รู้จักวิเคราะห์ปัญหา หาทางออกของปัญหาด้วยตนเอง ผ่านภูมิปัญญาดั้งเดิมทั้งการประยุกต์กับความรู้ด้านวิชาการส่งผลให้ชุมชน เกิดความตระหนักรู้ เกิดจิตสำนึกต่อการเกิดชุดความรู้เกิดขึ้นกับตัวบุคคล ผู้พัฒนาสร้างองค์ความรู้ให้เกิดความเข้มแข็ง สอดคล้องกับการจัดการความรู้ของน้ำทิพย์ วิภาวิน (2557: 8) ได้ให้ความหมายการจัดการความรู้คือ การกำหนดความรู้เชิงกลยุทธ์ ที่องค์การต้องการเพื่อรวบรวมองค์ความรู้นั้นให้เป็นคลังความรู้เพื่อการ เพื่อให้ทุกคนในองค์การสามารถเข้าถึงความรู้นั้นได้ และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้เกิดองค์การแห่งการเรียนรู้ สรุปได้ว่าชุมชนตำบลแม่ทาสามารถแบ่งองค์ความรู้ชุมชนได้ดังนี้

องค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้กับธรรมชาติ ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เมื่อเวลาผ่านไปชุมชนได้รับผลกระทบจากภายนอกที่ต้องการเข้ามาจัดการพื้นที่ โดยอาศัยอำนาจของรัฐที่อ้างสิทธิในที่ดินพยายามให้สิทธิในรูปปัจเจก เข้ามาจัดการป่าไม้และที่ดิน สร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน ชุมชนจึงต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถใช้สิทธิในทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยการต่อสู้ในรูปของข้อมูล หลักวิชาการผสานการจัดการโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น ออกแบบจัดการพื้นที่ให้มีการแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ให้มีความชัดเจน ในส่วนของพื้นที่ป่าเข้าไปสร้างความเข้าใจชาวบ้าน ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา โดยการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีจิตอาสาเข้ามาร่วมทำงานกับรัฐท้องถิ่น การสร้างระเบียบการดูแลรักษาป่า เพื่อเป็นข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน การออกแบบกิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟู เช่นการทำแนวกันไฟ การลาดตระเวนตรวจป่า ตลอดจนมาตรการป้องกันไฟป่าหมอกควัน ซึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการทบทวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง กระตุ้นสร้างให้เกิดพลังการทำงานให้บทบาทหน้าที่ สิทธิการบริหารงาน สู่กระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นชุดความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527: 4-5) กล่าวว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้การแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นลดความขัดแย้งลงและเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง

องค์ความรู้ระบบเกษตรกรรม โดยเชื่อว่าเกษตรกรรมยั่งยืนจะเป็นทางออกสู่ความมั่นคงของที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของคนในชุมชน ความต่างของลักษณะพื้นที่ที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ เทคนิคการออกแบบผังฟาร์มให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะของแต่ละพื้นที่ ทั้งพื้นที่เกษตรกรรมที่เป็นพื้นที่ลุ่ม พื้นที่ดอน และพื้นที่สูง ต่างให้ความสำคัญกับการออกแบบผังแปลง การปลูกพืชที่เรียนแบบธรรมชาติ เน้นการปลูกพืชพื้นบ้าน การออกแบบการปลูกพืชที่สร้างรายได้ในรูปของรายวัน รายเดือน รายปี การวางแผนการผลิต ใช้บัญชีครัวเรือนเข้ามาเป็นเครื่องมือในการวางแผนการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ เรียนรู้เทคนิคการปลูกพืชโดยอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิม และการออกไปศึกษาเรียนรู้กับชุมชนภายนอก การเปิดรับ เรียนรู้สิ่งใหม่ ทดลอง ศึกษาวิจัยแบบชาวบ้าน สังคมเป็นองค์ความรู้ที่เกิดเฉพาะบุคคล พร้อมเผยแพร่แนวคิดให้ผู้ที่สนใจ เป็นผู้ที่มีความรู้ พร้อมพัฒนาสังคม สร้างระบบการสืบทอดให้ลูกหลานได้มาต่อยอดความคิด พัฒนารูปแบบการทำงานให้เท่าทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงกับการขยายตัวของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asean Economics Community: AEC)

องค์ความรู้ผังชีวิต ผังตำบล เกิดจากกระบวนการต่อสู้เรียกร้องเงินนโยบายของผู้นำรุ่นก่อน สู่การสานต่อการทำงานของผู้นำรุ่นปัจจุบัน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ปรับตัว หาทางออกที่เหมาะสม

เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ สร้างการยอมรับกระบวนการทำงานของชุมชนโดยมีรัฐเข้ามาหนุนเสริมการทำงาน ผ่านการใช้เครื่องมือทางวิชาการ ในรูปของระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา ลองผิดลองถูก การลงมือปฏิบัติ จนนำไปสู่การออกแบบพื้นที่ฝังตำบล โดยมีกระบวนการศึกษาวิจัย ร่วมกับสถาบันการศึกษา นักวิชาการภายนอก ได้แนวทางการจัดการพื้นที่ เกิดเป็นนโยบายท้องถิ่นในการขับเคลื่อน ผังชีวิต ฝังตำบล คนแม่ทา ทั้งระบบ สู่การยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐ ในการเข้ามาหนุนเสริมงานในพื้นที่เพื่อให้ชุมชนมีความมั่นคงในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ส่งผลให้ระบบนิเวศทรัพยากรธรรมชาติได้รับการดูแลอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ระบบการสืบทอดคนรุ่นใหม่ เป็นการสานต่อการทำงานของคนรุ่นพ่อแม่ โดยใช้วิธีการปลูกฝังแนวคิด จิตสำนึก การให้ข้อมูล และการพาลงพื้นที่จริง เปิดโอกาสให้ได้วางแผน คิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง โดยผู้ใหญ่คอยเป็นที่ปรึกษา เกิดความรู้สึกรับผิดชอบ สร้างสำนึกรักบ้านเกิดอยากกลับมาพัฒนาพื้นที่ โดยการนำความรู้ที่ได้จากสถาบันการศึกษาเข้ามาพัฒนาให้พื้นที่ สร้างพลังคนรุ่นใหม่หัวใจรักบ้านเกิด

ผลจากการศึกษาองค์ความรู้ชุมชนที่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกินของชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ถือเป็นนวัตกรรมใหม่ที่เกิดจากการสังสมประสบการณ์การทำงานขับเคลื่อนที่เกิดจากการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรทั้งจากชุมชนและจากนโยบายของภาครัฐ ต่อกระแสนิยม การเปิดรับ เรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ นำมาปรับใช้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม สร้างให้เกิดการจัดการที่ดินให้เกิดความมั่นคง โดยมีเป้าหมาย เพื่อความอยู่ดี มีสุขของคนในครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติ สอดคล้องกับแนวคิดของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2532: 17) กล่าวว่า การถือครองที่ดินมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความต้องการทำประโยชน์บนที่ดินซึ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตมากน้อยเพียงใดนั้น จะต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่สำคัญ ประการหนึ่ง คือ ความมั่นคงในการถือครองที่ดิน

### 5.3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาพัฒนาการจัดการ และการถือครองที่ดิน สู่การเกิดองค์ความรู้การสร้างความมั่นคงของการจัดการที่ดินของคนในชุมชนตำบลแม่ทา โดยศึกษาจากเอกสาร ข้อมูลวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับพัฒนาประวัติศาสตร์การจัดการที่ดินของชุมชน การศึกษาความคิดเห็นของประชาชนต่อการได้มาซึ่งที่ดิน และการจัดการสู่ข้อคิดเห็นการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อลดพฤติกรรมการทำลายสิ่งแวดล้อมของชุมชน สู่การถอดเป็นองค์ความรู้ท้องถิ่นที่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ทำงานให้แก่ชุมชนอื่นที่สนใจนำประสบการณ์ทำงานและ

บทเรียนของชุมชน ไปพัฒนาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองได้ ตลอดถึงองค์ความรู้ที่ได้สามารถนำไปพัฒนาการทำงานในพื้นที่ให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ผลการศึกษาที่ได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้

ข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการวิจัยที่ควรต่อยอดหรือเพิ่มเติมจากผลการวิจัยในครั้งนี้ที่คาดว่าจะประโยชน์สำหรับการวิจัยต่อไป ดังนี้

1. ควรศึกษาการพึ่งตนเองกับการจัดการพื้นที่ดินที่ได้รับอนุญาต “โครงการจัดที่ดินให้ชุมชน”
2. ควรศึกษานำรูปแบบ ผังชีวิต-ผังตำบลไปพัฒนางานในพื้นที่ โดยศึกษากลไกที่เข้ามาสนับสนุนให้เกิดการขับเคลื่อนงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ควรศึกษา พัฒนาการเกิดกองทุน ผู้สร้าง ความเข้มแข็งต่องานพัฒนาชุมชนสู่การพัฒนาพื้นที่ครบวงจร
4. ควรศึกษาแนวโน้ม ความมั่นคงในที่ดินกับการเปิดการค้าเสรี และการขยายตัวทางเศรษฐกิจสู่การเพิ่มมูลค่าของที่ดินในตำบลแม่ทา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่  
Copyright© by Chiang Mai University  
All rights reserved